

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav románských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vybrané diskurzivní částice v italštině a jejich překladové protějšky
ve francouzštině v paralelním korpusu InterCorp**

Selected discourse particles in Italian and their translation counterparts in French on the basis
of the parallel corpus InterCorp

Magdaléna Hádková

Italianistika

Praha 2024

Vedoucí práce: prof. Mgr. Pavel Štichauer, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce prof. Mgr. Pavlu Štichauerovi, Ph.D. za vstřícnost, ochotu a trpělivost při konzultacích, a také mé rodině za nekonečnou podporu během celého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité zdroje a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze, dne 20.7. 2024

Jméno a příjmení

Magdaléna Hádková

Klíčová slova:

částice, diskurzivní částice, paralelní korpus, InterCorp, italština, francouzština

Key words:

Particles, discourse particles, parallel corpus, InterCorp, Italian, French

Abstrakt (česky)

Tato bakalářská práce se zabývá italskými diskurzivními částicemi. Je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části nejprve krátce představuje slovní druhy v italštině a ve francouzštině, dále se věnuje problematice částic v širším kontextu a nakonec předkládá základní charakteristiky a typologii italských diskurzivních částic. V praktické části se zaměřuje na italské diskurzivní částice *infatti*, *in effetti*, *effettivamente*, *di fatto*, *insomma* a *magari* a na materiálu paralelního korpusu InterCorp analyzuje jejich francouzské překladové ekvivalenty a pokouší se identifikovat jejich funkce v různých kontextech.

Abstract (in English)

This bachelor's thesis is concerned with the study of Italian discursive particles. The thesis is divided into two parts: theoretical and practical. The theoretical section commences with an overview of the word classes in Italian and French. It then proceeds to examine the particle issue in a broader context, before presenting the fundamental characteristics and typology of Italian discursive particles. The practical section concentrates on the Italian discursive particles *in effetti*, *di fatto*, *effettivamente*, *insomma* and *magari*, analyses their French translation equivalents using the parallel corpus InterCorp and identifies their functions in different contexts.

Obsah

1 Úvod	7
2 Základní pojmy–Klasifikace slovních druhů	8
2.1 Slovní druhy: Vymezení pojmu, definice	8
2.2 Slovní druhy v italštině	8
2.3 Slovní druhy ve francouzštině.....	10
3 Problematika částic	11
3.1 Částice z české perspektivy	11
3.2 Částice z francouzské perspektivy	11
3.3 Částice v italštině	13
4 Klasifikace italských diskurzivních částic a jejich typologie dle C. Bazzanelli	16
4.1 Obecné charakteristiky	16
4.2. Syntaktické vlastnosti diskurzivních částic	18
4.3 Distribuzionální charakteristiky	19
4.3.1 Pozice diskurzivních částic ve větě.....	19
4.3.2 Opakování a „řetězce“ diskurzivních částic (<i>Ripetizione e „catene“</i>).....	19
4.4 Prozodické faktory	20
4.5 Typologie diskurzivních částic z funkčního hlediska.....	20
4.5.1 Interaktivní funkce ze strany mluvčího	20
4.5.2 Interaktivní funkce ze strany adresáta	24
4.5.3 Metatextové funkce diskurzivních částic	26
5 Studie vybraných italských diskurzivních částic a jejich francouzských překladových protějšků ..	28
5.1 Korpus InterCorp	28
5.2 Výběr subkorpusu italština-francouzština a jeho parametry	28
5.3.1 <i>Infatti</i>	29
5.3.2 <i>In effetti</i>	31
5.3.2.1 <i>Infatti</i> vs. <i>In effetti</i>	32
5.3.3 <i>Di fatto</i>	33
5.3.4 <i>Effettivamente</i>	36
5.3.5 <i>Insomma</i>	37
5.3.6 <i>Magari</i>	41
6 Závěr	46
Resumé.....	47
Seznam použité literatury.....	49

1 Úvod

V této práci se budu věnovat problematice italských diskurzivních částic.

V teoretické části nejprve představím slovní druhy v italštině a francouzštině, poté se budu zabývat částicemi a jejich problematikou v širším kontextu a nakonec prezentuji základní charakteristiky a klasifikaci italských diskurzivních částic.

V praktické části se zaměřím na diskurzivní částice *infatti*, *in effetti*, *effettivamente*, *di fatto*, *insomma* a *magari* a na materiálu paralelního korpusu InterCorp provedu analýzu jejich nejčastějších francouzských překladových ekvivalentů. Dále se na korpusových příkladech pokusím identifikovat jejich funkce v různých kontextech a zhodnotit specifické francouzské překlady.

2 Základní pojmy – Klasifikace slovních druhů

Tato kapitola se zabývá definicí termínu *slovní druhy*, kritérii klasifikace a italskou a francouzskou tradiční klasifikací slovních druhů.

2.1 Slovní druhy: Vymezení pojmu, definice

Výraz *slovní druhy* (v italštině *parti del discorso*) má své kořeny již v antice. První pokusy o klasifikaci slov lze pozorovat zejména u Platóna a Aristotela. Tento termín je překladem řeckého výrazu, který doslovně znamená *části artikulovaného myšlení* (v italštině *parti del pensiero articolato*¹), tedy *části fráze*.²

Jednotlivé gramatické kategorie se v průběhu let měnily a do teď lze jednotlivé zařazování slov pokládat za nejednoznačné, jelikož často daný lexém nenáleží pouze jedné gramatické kategorii.³

Slovní druhy můžeme obecně definovat jako třídy lexémů vyznačujících se společnými vlastnostmi.

Jejich klasifikace závisí na kritériích, které daný jazyk vymezuje a na zvolené lingvistické teorii.⁴

2.2 Slovní druhy v italštině

Italština vymezuje tři základní kritéria klasifikace slovních druhů:

1. Kritérium morfologické (*criterio morfologico*)
2. Kritérium syntaktické (*criterio sintattico*)
3. Kritérium sémantické (*criterio semantico*)

Neboli jak uvádí Prandi, De Santis v *Manuale di linguistica e di grammatica italiana* (2019): slovní druhy klasifikujeme na základě toho, jestli:

- *Zastávají stejné pozice ve větné struktuře*
- *představují stejné gramatické interní vlastnosti, jsou-li ohebné;*

¹ Prandi, 2019, s. 343

² srov. Prandi, 2019, s. 343

³ srov. Prandi, 2019, s. 343

⁴ srov. Nový encyklopedický slovník češtiny, dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ČÁSTICE>

- *mají charakteristické funkce a pojmový obsah.*⁵
(Prandi, 2019, s. 343)

Italská tradiční klasifikace rozlišuje devět slovních druhů: členy (*articoli*), podstatná jména (*nomi/sostantivi*), přídavná jména (*aggettivi*), zájmena (*pronomi*), slovesa (*verbi*), příslovce (*avverbi*), předložky (*preposizioni*), spojky (*congiunzioni*) a citoslovce (*interiezioni*).

Dále se slovní druhy dělí dle morfologického kritéria na *ohebné (variabili)* a *neohebné (invariabili)*. „Ohebné slovní druhy jsou ty, které mění koncovky ve shodě s gramatickými kategoriemi”⁶ a řadí se mezi ně *členy, podstatná jména, přídavná jména, zájmena a slovesa*. Neohebné slovní druhy nemohou měnit koncovku a mají tedy jen jednu formu. Patří mezi ně zbývající čtyři slovní druhy: *příslovce, předložky, spojky a citoslovce*.⁷

Na základě sémantického kritéria slovní druhy dělíme nejprve na slova *plnovýznamová (le parole piene)* a *neplnovýznamová (le parole vuote)*.

Plnovýznamová slova mají věcný, lexikální význam a patří mezi ně *podstatná jména, přídavná jména, slovesa a příslovce*.

Neplnovýznamová slova nesou význam pouze gramatický a patří mezi ně *členy, předložky, spojky a citoslovce*.⁸

„Na pomezí těchto dvou skupin se díky své rozmanitosti nachází zájmeno.”⁹

Sémantické kritérium se snaží najít pro slova *plnovýznamová* sémantický (pojmový) obsah společný všem slovům patřícím do jedné gramatické kategorie. Podle tohoto kritéria například *podstatná jména* označují názvy osob, zvířat, věcí nebo substancí, *přídavná jména* se vztahují k vlastnostem a *slovesa* k dějům či procesům atd.

Nicméně toto kritérium často není jednoznačné a může být zavádějící, protože nelze najít pojmový obsah, který by platil pro všechna slova dané gramatické kategorie.

⁵ Prandi, 2019, s. 343; originální znění: Occupano posizioni simili nella struttura delle frasi; presentano proprietà grammaticali interne simili se sono variabili; hanno funzioni e contenuti concettuali caratteristici.

⁶ Hamplová 2004, s.42

⁷ Srov.Hamplová, 2004, s.42

⁸ Srov. Hamplová, 2004, s.42

⁹ srov. Hamplová, 2004, s. 42

Syntaktické kritérium rozděluje slova podle jejich pozice a syntaktické funkce ve větě (například podstatné jméno může zastávat funkci podmětu, přímého a nepřímého předmětu, jmenného přísudku, příslovečného určení, přívlastku neshodného či přístavku).

2.3 Slovní druhy ve francouzštině

Ve francouzštině se také tradičně vymezují tři základní kritéria klasifikace slovních druhů: kritérium morfologické (*critère morphologique*), syntaktické (*critère syntaxique*) a sémantické (*critère sémantique*).

Dále francouzská tradiční klasifikace rovněž vyčleňuje devět slovních druhů: podstatná jména (*noms*), přídavná jména (*adjectifs*), zájmena (*pronoms*), slovesa (*verbes*), příslovce (*adverbes*), předložky (*prépositions*), spojky (*conjonctions*) a citoslovce (*interjections*).

U některých gramatik se však klasifikace slovních druhů více či méně odlišuje:

Například francouzská gramatika *Le bon usage* (Grevisse, Goosse, 2007) rozděluje spojky (*conjonctions*) zvlášť na spojky souřadící (*conjonctions de coordination*) a podřadící (*conjonctions de subordination*), citoslovce ve francouzštině pojmenovává jako *mots-phrase* (místo tradičního názvu *interjections*) a navíc vymezuje ještě uváděcí výrazy (ve fr. *introduceurs*).

Francouzská mluvnice (Hendrich, Radina a Tláškal, 2001) oproti tradiční klasifikaci přidává ještě číslovky-numeralia (ve fr. *adjectifs numéraux*) a stejně jako výše zmíněná francouzská gramatika *Le bon usage* vymezuje částice-partikule (ve fr. *particules*) a uváděcí výrazy-prezentativa (oproti *Le bon usage* je ale ve francouzštině nazývá *présentatifs*) tedy „slova nebo slovní spojení, která slouží k představení něčeho nebo někoho.“¹⁰

Přidání těchto slovních druhů odůvodňuje tím, že při třídění slov do jednotlivých kategorií ve francouzštině je třeba přirozeně vycházet z jejího vlastního systému, ale současně brát v úvahu i gramatický systém češtiny, jednak kvůli porovnání obou jazyků, a za druhé pro efektivní využití gramatických znalostí českých studentů při učení francouzštiny.

¹⁰ Dictionnaire le Robert en ligne, dostupné z: <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/presentatif>

3 Problematika částic

Tato kapitola pojednává o částicích, jejich definici a problematice, z české, francouzské a italské perspektivy.

3.1 Částice z české perspektivy

Pro objasnění termínu částice v širším kontextu budu na tento termín nahlížet kontrastivně s češtinou. Dle *Nového encyklopedického slovníku češtiny* jsou částice:

„V nejširším smyslu synsémantická, neohebná funkční slova bez větněčlenské platnosti, jejichž funkce je gramatická (srov. Budeš-**li** ty tomu rozumět?), sémantická (např. Rozuměl si **jen** s ní) n. pragmatická (např. **Copak** on už přijel?)¹¹.“ (*Nový encyklopedický slovník češtiny*)

Částice v češtině jsou časté jak v písemném projevu, tak v mluveném, kde jsou pragmaticky rozličnější a hraje zde roli také např. intonace.

V textech se mohou kumulovat. Tyto kumulace mohou být buď náhodné, nebo ustálené (tzv. víceslovné částice, např. *přece jenom, když tak*).

Přestože jsou částice v češtině součástí tradiční klasifikace (na rozdíl od italštiny), jejich komplexní, jednotná a konsenzuální klasifikace zatím nebyla vytvořena. Samotný český termín „částice“ může být zavádějící a v českém školském systému se na tento slovní druh nahlíží poněkud zjednodušeně a zpravidla se jejich klasifikace příliš neřeší.

Z funkčního hlediska můžeme české částice klasifikovat (dle *Mluvnice současné češtiny*, Cvrček, 2015) na postojové (modální), pocitové (emocionální), hodnotící (evaluativní), zesilovací (intenzifikační) a částice členící text.

3.2 Částice z francouzské perspektivy

Částice nejsou ve francouzštině součástí tradiční klasifikace. V průběhu let docházelo k různým pokusům tuto třídu slov nějakým způsobem vymezit (viz předchozí kapitola), proto je obtížné pro ně najít jednotnou definici i jednotný termín ve francouzštině.

¹¹ Nový encyklopedický slovník češtiny, dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ČÁSTICE>

Dle *Francouzské mluvnice* (Hendrich, Radina, Tláskal, 2001) jsou částice pomocná slova, původem většinou příslovce či spojky, která mají dvě hlavní funkce. Jednak uvozují věty s citovou náplní, zvláště rozkazovací, práci a zvolací, a tvoří tázací obraty (např. *Puisque je vous le dit !, Mais enfin, qu'est-ce que vous avez ?*¹²), a za druhé zdůrazňují některá slova nebo větné členy (např. *Et voilà, nous sommes arrivés !*¹³) .¹⁴ Toto vymezení je ale dosti zjednodušené, nezabíhá do detailů a zřejmě se snaží spíše jen nastínit tuto třídu slov v kontextu toho, jak chápe částice čeština.

Naproti tomu *Grammaire méthodique du français* (Riegel, Pellat, Rioul, 2021) se sice drží tradiční klasifikace, tedy částice jako takové nevymezuje, ale prezentuje je zvláště pod termínem *connecteurs* („konektory“) v kapitole *Texte et discours*. Dle této gramatiky jsou to spojovací výrazy a výrazy sloužící pro strukturování textu a diskurzu, které indikují vztahy mezi větami či jejími částmi. Mezi „konektory“ (*connecteurs*) se řadí všechny výrazy, které zajišťují členění textu či diskurzu. Patří mezi ně:

- 1) Koordinační spojky (*conjonctions de coordination*)
(*et, ou, or, car, donc, mais*)
- 2) Příslovce (adverbes)
(*pourtant, cependant, puis, ensuite, alors atd.*)
- 3) Předložkové skupiny (groupes prépositionnels)
(*d'une part, d'autre part, en fin de compte, en tout cas atd.*)
- 4) Prezentativy (présentatifs)
(*c'est, voilà*)
- 5) Slovní spojení (*locutions*)
(*autrement dit, c'est-à-dire*)
(Riegel, Pellat, Rioul, 2021, s. 1044)

Hlavní funkcí „konektorů“ je na jedné straně již zmíněná organizace, členění textu a propojování vět, a na druhé straně indikování strategie, kterou mluvčí při organizaci výpovědi používá.

¹² Hendrich, Radina, Tláskal, 2001, s. 543

¹³ Hendrich, Radina, Tláskal, 2001, s. 543

¹⁴ srov. Hendrich, Radina, Tláskal, 2001, s. 543

*Grammaire méthodique du français*¹⁵ dělí konektory na *organisateurs textuels* (textové organizátory) a *connecteurs pragmatiques* (pragmatické konektory).

Organisateurs textuels uspořádávají endoforickou (vnitrotextovou) referenci či organizují text.

Dělí se na:

- a) *connecteurs temporels et connecteurs spatiaux* (časové a prostorové konektory):
 - 1. *connecteurs temporels* (časové konektory)
 - 2. *connecteurs spatiaux* (prostorové konektory)
- b) *organisateurs de la mise en texte* (organizátory rozložení textu)
 - 1. *connecteurs énumératifs* (konektory enumerace)
 - 2. *marqueurs de topicalisation* (indikátory tematizace)
 - 3. *marqueurs d'exemplification et d'illustration* (indikátory exemplifikace a vysvětlení)

Connecteurs pragmatiques se dále dělí na:

- a) *marqueurs de prise en charge énonciative* (indikátory operující v rovině výpovědi)
 - 1. *marqueurs de point de vue* (indikátory názorové)
 - 2. *connecteurs de reformulation* (konektory reformulace): *marqueurs de reformulation* (indikátory reformulace), *marqueurs de clôture* (indikátory uzavření); *marqueurs de structuration de la conversation* (indikátory členění konverzace)
- b) *connecteurs argumentatifs* (argumentační konektory)
 - 1. *opposition-concession* (opozice-přípustka)
 - 2. *explication et justification* (vysvětlení-zdůvodnění)
 - 3. *complémentation* (doplnění)
 - 4. *conclusion* (uzavření)

3.3 Částice v italštině

Pokud se mluví v italštině o částicích, jedná se konkrétně o tzv. diskurzivní (nebo spojovací¹⁶) částice (v it. *segnali discorsivi*). Slova (či části fráze aj.) spadající do této skupiny ale jinak náleží jiným gramatickým kategoriím (dle tradiční klasifikace slovních druhů) a klasifikují se

¹⁵ Riegel, Pellat, Rioul, 2021

¹⁶ Hamplová, 2004, s. 296

pouze na základě jejich funkce v rámci diskurzu, jelikož z morfologického hlediska zůstávají neměnné.¹⁷

Jejich lexikální význam se nijak zásadně neliší, pouze v drobných nuancích závislých na lingvistickém nebo situačním kontextu. Pluralitu jejich užití umožňuje jejich „sémantické jádro”.¹⁸

Italské diskurzivní částice nejlépe vystihuje definice lingvistky Carli Bazzanelli v *Grande grammatica di consultazione vol. III*. (Renzi, Salvi, Cardinaletti, 1995):

„Diskurzivní částice jsou takové elementy, které jsou částečně zbavené svého původního významu a nabývají tak dalších hodnot, které slouží ke zdůraznění strukturovanosti diskurzu, za účelem propojení frázových, interfrazálních a extrafrazálních elementů, k jasnému vyjádření umístění výpovědi v interpersonální dimenzi a ke zdůraznění interakční struktury rozhovoru.”¹⁹

Dalo by se tedy říci, že diskurzivní částice v italštině jsou spíše funkcí, kterou zastávají (dle Bazzanelli):

- (1) *Koordinální operátory (koordinální spojky) (v it. operatori di coordinazione)*
(např. *e, ma*)
- (2) *Koordinální operátory příslovečné (v it. operatori di coordinazione avverbile)*
(např. *cioé*)
- (3) *Frázová příslovce (v it. avverbi frasali)*
- (4) *Citoslovce (v it. interiezioni)*
(např. *Eh?*)
- (5) *Slovesná syntagmata (v it. sintagmi verbali)*
(např. *Guarda..*)
- (6) *Předložková syntagmata (v it. sintagmi preposizionali)*
(např. *in qualche modo*)
- (7) *Frázové výrazy (v it. espressioni frazali)*

¹⁷ srov. Hamplová s. 296; Renzi, 1994, s. 225

¹⁸ srov. Renzi, 1994, s. 225

¹⁹ Renzi, 1994, s. 225, originální znění: I segnali discorsivi sono queglii elementi che, svuotandosi in parte del loro significato originario, assumono dei valori aggiuntivi che servono a sottolineare la strutturazione del discorso, a connettere elementi frasali, interfrasali, extrafrasali e a esplicitare l' collocazione dell' enunciato in una dimensione interpersonale, sottolineando la struttura interattiva della conversazione.

(např. *come dire*)²⁰

(Renzi, 1994, s. 225)

Koordinační operátory (koordinační spojky) představují nejvýznamnější skupinu diskurzivních částic. Proto bývají diskurzivní částice často řazeny ke spojkám.²¹

Problematika částic v italštině má několik souvisejících hledisek. Prvním faktorem je jejich ambivalentní charakter, neboť představují jakousi nadřazenou skupinu nebo vyšší funkci, kterou zastávají jiné slovní druhy (případně frazémy, slovesné tvary i celé věty).

S tím souvisí druhý faktor, kterým je jejich obtížná klasifikace: používání diskurzivních částic mluvčím i adresátem je ovlivněno interaktivním charakterem jazykové výměny. Tento aspekt vede k jejich častému používání zejména v mluveném dialogu, v neformálních a méně kontrolovatelných situacích, a proto je jejich identifikace obtížná. Pro jejich komplexní identifikaci je tedy nutné provádět analýzu s ohledem jednak na situační kontext, tzn. se všemi aspekty dané situace, v níž komunikace probíhá, a zadruhé na kontext lingvistický, tzn. se všemi jazykovými aspekty, které jsou součástí daného textu.²²

Frekvence diskurzivních částic se tak zvyšuje zejména v telefonické komunikaci a dalších situacích, ve kterých chybí částečně či úplně projevy neverbální komunikace.

Naopak ve formálních situacích je frekvence používání diskurzivních částic nižší, jelikož je zde kontrola ze strany mluvčího obvykle vyšší, právě vzhledem k formální povaze jazykového projevu. Neznamená to však, že by se v těchto situacích diskurzivní částice vůbec neobjevovaly.

Třetím faktorem, který plyne z předchozích dvou, je fakt, že právě kvůli jejich ambivalentnímu charakteru a složité klasifikaci byly (a dodnes jsou) diskurzivní částice spíše marginálním tématem.

²⁰ Renzi, 1994, s. 225

²¹ srov. Hamplová, 2004

²² Renzi, 1994, s. 227.

4 Klasifikace italských diskurzivních částic a jejich typologie dle C. Bazzanelli

Tato kapitola představuje teorii o italských diskurzivních částicích, kterou formulovala italská lingvistka Carla Bazzanella. Její představení považují za zásadní, protože jde o jediný dostupný ucelený zdroj na toto téma.

4.1 Obecné charakteristiky

Bazzanella vymezuje následující charakteristiky sloužící k identifikaci odlišného (pragmatického) použití lexémů (které slouží jako diskurzivní částice), na rozdíl od jejich primárního použití, kdy mají doslovný význam (v běžném kontextu):

Předmět charakteristiky	Primární užití lexémů	Sekundární (pragmatické) užití lexémů ve funkci diskurzivních částic
Koordinační operátory	Vyjadřuje vztah mezi fakty (1.a)	Vyjadřují vztah mezi jazykovými fakty (1.b)
Časová příslovce	Jazykově kodifikují vývoj událostí (2.a)	Zachovávají čas diskurzu: kodifikují okamžik, kdy k výpovědi dochází; Ztrácejí svou specifickou hodnotu (2.b)
Přímá řeč	Lexémy mohou zůstat nezměněny; Běžně v přímé řeči; Bez významové změny (3.a)	Diskurzivní částice mohou být zachovány, s účinkem přesnějšího dodržení výpovědi mluvčího (3.b)
Nepřímá řeč	Mohou zůstat nezměněny (4.a)	Diskurzivní částice vypadávají: realizovány jinými lexémy + nejsou přejímány v echových větách (4.b)
Pozice ve větě	Stejně lexémy respektují fixní pozici ve větě (5.a)	Nemají fixní pozici ve větě; V iniciální pozici slouží často jako mechanismy střídání řečnického postavení (5.b)

Intonační jednotka	Netvoří často intonační jednotku	Často tvoří intonační jednotku
Kumulace lexémů	Nemohou se kumulovat (6.a)	Mohou se kumulovat v tzv. řetězcích (6.b)
Sostituice	Mohou být nahrazeny pouze lexémy odpovídajícího významu (7.a)	Mohou být nahrazeny jinými diskurzivními částicemi s odlišným významem, které však mohou zastávat v kontextu stejnou funkci (7.b)

Tabulka 1

(1.a) *Giovanni è grande e grosso.*²³

(1.b) Parlante A: *Gianni è svenuto.*

Parlante B: *E ha ripreso conoscenza?*²⁴

(2.a) *Abbiamo messo cento mililitri di sabbia, poi la professoressa ha messo l'acqua.*²⁵

(2.b) *Non siamo poi così lontani dalla verità.*²⁶

(3.a) Mi ha detto: *Giovanni è grande e grosso.*

(3.b) Mi ha detto: **Guardi**, *così non va più avanti.*²⁷

(4.a) *Ha detto che Giovanni è grande e grosso.*²⁸

(4.b) [Parlante A: *Gianni è svenuto.*

Parlante B: *E ha ripreso conoscenza?*]

Parlante B chiede se ha ripreso conoscenza.

Mluvčí B odkazuje na informaci mluvčího A.²⁹

(5.a) **Ecco** *la verità.*³⁰

(5.b) *La verità, ecco, non so se posso dirtela.*³¹

²³ Renzi, 1994, s.226

²⁴ Tamtéž

²⁵ Tamtéž

²⁶ Tamtéž

²⁷ Tamtéž

²⁸ Tamtéž

²⁹ Tamtéž

³⁰ Renzi, 1994, s.227

³¹ Tamtéž

(6.a) **Sono già le dieci e mezza, dunque, allora non verrà.*³²

(6.b) *Dunque, allora, potrei parlare dell'ultimo film che ho visto. (reálný příklad)*³³

(7.a) *Siamo d'accordo o no?*

**Siamo d'accordo o vero?*³⁴

(7.b) *Eccomi qua che dico le stesse cose, no?*

*Eccomi qua che dico le stesse cose, vero?*³⁵

4.2 Syntaktické vlastnosti diskurzivních částic

Podle C. Bazzanelli diskurzivní částice sdílejí společné vlastnosti týkající se propozičního obsahu (*contenuto proposizionale*), eliminovatelnosti (*eliminabilità*) a negace (*negazione*).

Co se týče propozičního obsahu, diskurzivní částice, jako vyjádření modálních postojů nebo diskurzivní interakce:

1. Zůstávají vně propozičního obsahu (tj. nepodílejí se na sémantické hodnotě výpovědi)
2. Nejsou syntakticky součástí věty

Co se týče tázacích vět:

3. Nelze formulovat otázku s diskurzivní částicí jako odpovědí (jinými slovy nelze je „tázat“)
4. Nelze je zahrnout ani do doplňovacích otázek

Co se týče substituce prostřednictvím pro-formy, diskurzivní částice:

5. Nelze nahradit pro-formami (které se vztahují k propozičnímu obsahu)
6. Nemohou být modifikovány tázacím příslovcem kvantity (stejně jako frázová příslovce)³⁶

³² Tamtéž

³³ Tamtéž

³⁴ Renzi, 1994, s.227

³⁵ Tamtéž

³⁶ srov. Renzi, 1994, s.229

Diskurzivní částice se nemohou vyskytovat v echových větách. Jejich „eliminace“ ale nemá vliv na sémantickou rovinu.³⁷

V případě parafráze se ztrácí emocionální či interakční hodnoty, jelikož rozsáhlé užití diskurzivních částic zdůrazňuje vztah k adresátovi a žádost o porozumění; propoziční obsah ale nepodléhá změnám.

Co se týče výskytu diskurzivních částic v záporné větě, samotný zápor nijak neovlivňuje jejich užití, protože se vztahuje pouze na verbální syntagma věty, ve které jsou obsaženy.

4.3 Distribuční charakteristiky

4.3.1 Pozice diskurzivních částic ve větě

Diskurzivní částice ve větě:

- a) Upřednostňují určitou pozici; např. *Va be*³⁸ jako demarkační diskurzivní částice a indikátor částečného souhlasu upřednostňuje počáteční větnou pozici a „značí“ tak změnu tématu.
- b) Nemají pevně danou pozici, tzn. mohou se vyskytovat v počáteční, střední i koncové pozici; např. *guarda, niente, ecco, insomma, diciamo*.³⁹ Často se v závislosti na jejich pozici a intonaci může jejich význam v drobných nuancích lišit.

4.3.2 Opakování a „řetězce“ diskurzivních částic (ripetizione e “catene”)⁴⁰

Opakování diskurzivních částic (i v rámci jedné výpovědi) je vcelku běžným jevem, a to zejména pro diskurzivní částice ve funkci:

- a) *accordo e/o conferma* (souhlas a/nebo potvrzení), jejichž opakování má intenzifikační účinek:
Např. *Sì sì infatti sì sì sì molto molto. (reálný příklad)*⁴¹
- b) *focalizzatori* (fokalizátory, fokalizační funkce):

³⁷ srov. Renzi, 1994, s. 229

³⁸ Renzi, 1994, s. 230

³⁹ Renzi, 1994, s. 230

⁴⁰ Renzi, 1994, s. 231

⁴¹ Renzi, 1994, s. 231

Např. diskurz. částice *ecco*.⁴²

4.4 Prozodické faktory diskurzivních částic v italštině

Kromě pozice se významové nuance diskurzivních částic v různých kontextech liší také podle prozodických rysů:

- 1) Diskurzivní částice jsou zpravidla vloženými elementy (v it. *elementi parentetici*)
- 2) Velmi často tvoří intonační jednotku (v jiných případech se vyskytují ve větším tónovém celku)
- 3) Jejich intonace se zpravidla liší vzhledem ke zbytku výpovědi (v it. *intonazione parentetica*)
- 4) Jsou-li intonačním centrem fráze a jsou-li vysloveny s velkou hlasitostí, mají tendenci posílit sdělení (často s přidáním anaforického *lo*):
Siamo stati veramente duri, DICIAMOLO.⁴³
- 5) Mohou se vyskytovat také uvnitř nominálního syntagmatu, mezi členem a substantivem
- 6) Pokud se vyskytují v závěrečné pozici a jsou vysloveny s nejistým/váhavým/napínavým tónem a následnou pauzou, mohou vybízet adresáta k vystřídání rolí a on tak může na základě probíhající interakce a společné obeznámosti vyvodit propoziční obsah výpovědi:

*È morto mio padre, allora . . . capirai . . .*⁴⁴

4.5 Typologie italských diskurzivních částic z funkčního hlediska

Funkce diskurzivních částic se dělí na interaktivní (*interattivi*) a metatextové (*metatestuali*). Interaktivní funkce se dále dělí na funkce ze strany mluvčího (*parlante*) a funkce ze strany adresáta (*interlocutore*).

4.5.1 Interaktivní funkce ze strany mluvčího

Interaktivními funkcemi ze strany mluvčího jsou:

- (a) *Presa di turno* (Střídání účastníků komunikace)

⁴² Renzi, 1994, s. 231

⁴³ Renzi, 1994, s. 232

⁴⁴ Renzi, 1994, s. 232

Diskurzivní částice v této funkci slouží nejčastěji k plynulejšímu střídání mezi rolí mluvčího a adresáta (např. *allora, dunque, ecco, ma, e, pronto a sí*⁴⁵ (v telefonické komunikaci)) a dále například k omezení nesouhlasu či opozice ze strany adresáta.

Některé diskurzivní částice, jako například *mah* nebo *be'*, mohou v této funkci také sloužit jako „podklad“ pro odpověď, pokud mluvčí sám svou odpověď v některých ohledech nepovažuje za dostačující. V tomto případě zmírňují „doslovně vnímanou relevanci“, vhodnost a přesnost odpovědi:⁴⁶

Parlante A: Perché hai scritto questo libro?

*Parlante B: Mah, il punto di partenza è appunto un personaggio di straordinarie dimensioni, di fascino grandissimo.*⁴⁷

Někdy se mohou také kumulovat s jinými funkcemi: například s výplňovými výrazy (*riempitivi*) za účelem udržení řečnického postavení v roli mluvčího; s fatickou komunikační funkcí (*fatismi*) pro „zdůraznění sociální soudržnosti“ nebo s funkcí žádosti o pozornost (*richiesta di attenzione*).⁴⁸

Parlante A: Allora Baggio firma rinnova il contratto con la Juventus, sì? E se sì, quando?

*Parlante B: Ma guardi, io eh quello che posso dire è questo*⁴⁹

(b) *Riempitivi* (Výplňové výrazy)

Jsou používány k udržení slova a naznačují problémy s plánováním, které jsou typické pro spontánní řeč. Dále mohou neúmyslně signalizovat určité psychické stavy, jako je například únava nebo úzkost apod.

Často se vyskytují spolu s pauzami *vyplněnými hezitačními elementy*⁵⁰ (v it. *pause piene*: např. *ee, ehm*), s tichými pauzami, tzn. s delším či kratším mlčením (v it. *pause vuote*), s prodlužováním předcházející samohlásky a s korekčními indikátory (*indicatori di correzione*, viz dále). Mluvčí je používá v případě, když si uvědomí (na základě zpětné vazby), že jeho výpověď není z nějakého důvodu přijatelná:⁵¹

Parlante A: Dante vuole ad un certo punto ammonire eh ammonire l'umanità e in particolare chi?

⁴⁵ Renzi, 1994, s. 233

⁴⁶ Renzi, 1994, s. 234

⁴⁷ Renzi, 1994, s. 234

⁴⁸ srov. Renzi, 1994, s.233

⁴⁹ Renzi, 1994, s. 233

⁵⁰ Duběda, 2005, s. 192

⁵¹ srov. Renzi, s. 234

Parlante B: *In particolare praticamente eh le due autorità che sono poste a capo dello Stato cioè la chiesa e l'Impero.*⁵²

Dalšími diskurzivními částicemi, které lze zařadit mezi výplňové výrazy, jsou dle Bazzanelli: *Come (posso) dire?, per così dire nebo diciamo.* Tyto výrazy jsou často doprovázené pauzami, které naznačují obtíže při formulaci, kdy aktuální mluvčí nenalézá kontextově vhodný výraz a snaží se získat čas:

*“Siamo molto felici di averla ospite in trasmissione. Non le nascondiamo una certa, ee, come dire, una certa apprensione.”*⁵³

Mohou být také použity na rétoricko-pragmatické úrovni, kdy jde o vhodnost určitého lexikálního výrazu nebo o možný negativní dopad na adresáta. V těchto případech jsou často vyslovovány ve zrychleném tempu.

(c) *Richiesta di attenzione* (Žádost o pozornost)

Diskurzivní částice v této funkci slouží k upoutání pozornosti adresáta (a k jejímu udržení) a v některých případech jsou také nástrojem ke změně tématu (tzn. k přesunutí pozornosti na další téma).

Jsou jimi nejčastěji slovesa v imperativních tvarech a vyskytují se zejména během telefonických rozhovorů, kde chybí neverbální komunikace (např. oční kontakt):

Např. *di' / dimmi / dica; senti/a; senti un po', guarda / guardi / guardate.*⁵⁴

(d) *Fatismi* (Fatická komunikační funkce)

Diskurzivní částice v této funkci zdůrazňují fatický aspekt komunikace, tj. aspekt „sociální soudržnosti“, který je chápán jako prostředek vytváření, upevňování nebo zdůrazňování příslušnosti jedince ke skupině. Patří sem vložené vokativy (*vocativi parentetici*) a oslovení (*allocutivi*).⁵⁵

V následujícím příkladu (z televizního vysílání) používá moderátor vlastní jméno ve vokativu již od první komunikace s volajícím, aby v něm navodil pocit důvěry:

Parlante A: Pronto? Chi parla?

Parlante B: Pinuccia.

*Parlante A: Da dove chiama, Pinuccia? Quanti anni ha, Pinuccia?*⁵⁶

(Příklad z televizního vysílání)

⁵² Renzi, 1994, s. 234

⁵³ Renzi, 1994, s. 235

⁵⁴ Renzi, 1994, s. 235

⁵⁵ srov. Renzi, s. 236

⁵⁶ Renzi, 1994, s. 237

Do této skupiny patří také diskurzivní částice, které zdůrazňují „společnou obeznámenost“, tzn. soubor znalostí, které jsou společné aktuálnímu mluvčímu a adresátovi/adresátům, a které se týkají jak situačního, tak jazykového kontextu a obecně známých faktů. Jsou jimi například *capisci; sai come sai; lo sapete; Lei dice, come dice Lei*.⁵⁷

S rostoucí intimitou mezi mluvčím a adresátem ale ubývá diskurzivních částic tohoto typu, jako by bylo zbytečné využívat jazykové mechanismy k signalizaci zjevné známosti. Vložené vokativy a oslovení mají také často ustálené formy v rámci dané skupiny, např. rodiny.⁵⁸

(e) *Meccanismi di modulazione* (Modální mechanismy)

Diskurzivní částice v této funkci slouží k posílení nebo zmírnění propozičního obsahu výpovědi a jedné ze složek řečového aktu.

Na úrovni propozičního obsahu obvykle souvisejí s přesností: Například *diciamo, per così dire, come la volete chiamare*⁵⁹ mohou indikovat nepřesnost ve formulaci či neúplnou vhodnost použitého výrazu. Mluvčí tak zdůrazňuje vědomí, že použitý výraz (k němuž diskurzivní částice anaforicky nebo kataforicky odkazuje) není nejvhodnější. Naproti tomu pro zdůraznění přesnosti slouží *appunto* (s kataforickým odkazem), *davvero, proprio* (které následně fungují také jako fokalizátory) a pro zdůraznění pravdivosti a umožnění jeho vyniknutí se používá např. *sì e eh sì*.⁶⁰

Pokud jde o složky řečového aktu, některé diskurzivní částice mohou zdůraznit vyjádření duševního rozpoložení (např. *davvero, proprio*); nebo slouží mluvčímu ke snížení či zvýšení autority a moci (např. ve formálním rejstříku *se Lei mi permette, se mi consente, se mi è consentito*⁶¹). Některé výrazy tak mohou plnit opačné funkce v závislosti na intonaci a kontextových proměnných (např. *secondo me, per conto mio*⁶²).

Pomocí diskurzivních částic lze také snižovat nebo zvyšovat míru závaznosti výpovědi (např. *direi, mi sembra, forse, magari, se non sbaglio, penso io, dicono, certamente, naturalmente, come tutti sanno, lo dicono tutti*⁶³).

⁵⁷ Renzi, 1994, s. 237

⁵⁸ Srov. Renzi, 1994, s. 238, 239

⁵⁹ Renzi, 1994, s.238

⁶⁰ srov. Renzi 1994, s. 238

⁶¹ Renzi, 1994, s. 238

⁶² Renzi, 1994, s. 238

⁶³ Renzi, 1994, s. 239

Možnost „posilujícího“ i „oslabujícího“ užití je typická i pro jiné diskurzivní částice, jako je *ecco* a *vero*.

Diskurzivní částice jako *se vuole*, *un po*, *direi*⁶⁴ mohou být použity ze zdvořilostních důvodů, aby se předešlo „konfliktním účinkům“, nebo s cílem nepřivést mluvčího do potíží či rozpaků.

Naopak jiné diskurzivní částice mohou být použity se záměrem posílení konfliktních účinků a neshod s mluvčím.

Jako modální mechanismy, pro finální signalizaci nedostatečnosti nebo neúplnosti relevance samotné výpovědi, mohou fungovat také např. *mah*, *be'*, *oh*⁶⁵ (které jinak zastávají zejména funkci *presa di turno*).

(f) *Controllo della ricezione* (Kontrola příjmu informace)

Diskurzivní částice v této funkci mluvčí užívá k ověření správného přijetí výpovědi adresátem a k žádosti o potvrzení porozumění výpovědi. (Jejich užití je opět časté při telefonování, kde chybí neverbální komunikace).

Jsou jimi např. *eh?*, *capisci?*, *capito?*⁶⁶

(g) *Richiesta di accordo e/o conferma* (Žádost o souhlas a/nebo potvrzení)

Diskurzivní částice v této funkci mluvčí používá v případech, kdy vyžaduje od adresáta souhlas či potvrzení. Příkladem mohou být: *No?*, *Vero?*, *Non è vero?*, *Ti pare?*, *Non è così?*, *Dico male?*, *Eh?*, *Nè?*⁶⁷

(h) *Cedere il turno* (Předání slova/ Přenechání řečnického postavení)

Slouží mluvčímu k předání slova adresátovi (nebo ho předává konkrétně jednomu z adresátů), tím dochází k vystřídání rolí mezi mluvčím a adresátem. Diskurzivní částice v této funkci se vyskytují v závěrečné pozici se stoupavou intonací.

Typickým výrazem pro předání slova je *prego*⁶⁸ (prosím).

4.5.2 Interaktivní funkce ze strany adresáta

Adresát je považován za spoluautora komunikativní situace. Prostřednictvím diskurzivních částic (a neverbální komunikace) se aktivně podílí na výstavbě sdělení. Je třeba brát v potaz také fakt, že se někdy role mluvčí - adresát prolínají tak těsně, že je těžké je od sebe rozeznat.

⁶⁴ Renzi, 1994, s. 239

⁶⁵ Renzi, 1994, s. 240

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Tamtéž

⁶⁸ Renzi, 1994, s. 241

Interaktivními funkcemi ze strany adresáta jsou:

(a) *Attenzione in corso* (Potvrzení pozornosti v průběhu komunikace)

K užití této funkce dochází, když záměrem adresáta není vystřídání rolí v rámci komunikace (z adresáta na mluvčího), ale spíše potvrzení mluvčímu, že mu věnuje svou pozornost a je na případné vystřídání rolí připraven. Svou aktivní účast potvrzuje diskurzivními částicemi jako jsou *sì, siii*⁶⁹ nebo plnými pauzami (*pause piene*) jako např. *mh*. Tato funkce je využívána zejména při telefonickém hovoru, kde neverbální komunikace chybí a je tedy zapotřebí potvrdit svou pozornost jiným způsobem.

Pomocí diskurzivních částic v této funkci může adresát také kromě potvrzení pozornosti vyjádřit fakt, že informace zprostředkovaná mluvčím je nová a nečekaná a dožadovat se ho tak o další specifikace (např. pomocí výrazu *Davvero?*).

(b) *Accordo e/o conferma* (Souhlas a/nebo potvrzení)

Diskurzivní částice v této funkci naznačují souhlas ze strany adresáta s výpovědí zprostředkovanou aktuálním mluvčím. Jsou jimi například *sì, già, bene/va bene/benissimo, esatto, giusto, naturale, certo, vero / verissimo, okay, proprio così, assolutamente, perfetto, come no, ecco*.⁷⁰

(c) *Ricezione e acquisizione di conoscenza* (příjem a získání nové informace)

Slouží k indikaci příjmu a získání nové informace z propozičního obsahu výpovědi mluvčího, mohou jimi být např. *sì, ah, ooh, aah, eh, ecco, ma pensa; noo!; non mi dire*.⁷¹

(d) *Richiesta di spiegazione* (Žádost o vysvětlení)

Pomocí diskurzivních částic v této funkci může adresát požádat mluvčího o vysvětlení nebo ho přerušit, pokud neporozuměl propozičnímu obsahu jeho výpovědi. Jsou jimi např. *eh?, ad esempio?, cosa?*.⁷²

(e) *Meccanismi di interruzione* (Mechanismy přerušení)

Diskurzivní částice v této funkci adresát používá, pokud chce vystřídat řečnická postavení (z adresáta na mluvčího), ale předchozí mluvčí mu to neumožňuje a dochází tak k překrývání jejich výpovědí. Pro přerušení předchozího mluvčího tak může použít např. *ma, allora, scusa / scusami / scusate; un attimo, un momento; insomma*. Někdy se mohou vyskytovat i v kombinaci: *scusa un attimo / un momento, ma scusa*.⁷³

⁶⁹ Renzi, 1994, s. 242

⁷⁰ Renzi, 1994, s. 242

⁷¹ Renzi, 1994, s. 244

⁷² Renzi, 1994, s. 245

⁷³ Renzi, 1994, s. 245

4.5.3 Metatextové funkce diskurzivních částic

Metatextovými funkcemi diskurzivních částic jsou:

(a) *Demarcativi* (Funkce demarkační)

Slouží mluvčímu k organizaci a členění různých částí výpovědi či textu (úvod, pokračování, závěr a vztah mezi argumenty a tématy dialogu aj.). Ústní komunikace s sebou nicméně přináší nepředvídatelné situace a užití diskurzivních částic v této funkci je tak často spojováno s problémy, které během komunikace nastávají: s obtížností plánovat, s nemožností zrušit/smazat propoziční obsah výpovědi (jako v písemném projevu) atd. Dochází tak navíc k přítomnosti tichých pauz (*pause vuote*) a *pauz vyplněných hezitačními elementy*⁷⁴, k opakování nebo k chybným/falešným začátkům (v it. *false partenze*), kdy mluvčí započne svou výpověď, ale záhy si její propoziční obsah z různých důvodů rozmyslí a je nucen začít znovu.

Diskurzivní částice v této funkci mohou také signalizovat změnu tématu (např. *a proposito*⁷⁵) nebo indikovat více či méně krátké odbočení, po kterém se opět navrací k hlavnímu tématu konverzace (často jsou také vysloveny s rychlejším rytmem vzhledem k předchozímu).

(b) *Focalizzatori* (Fokalizátory, funkce fokalizační)

„*Diskurzivní částice ve fokalizační funkci mohou řídit nebo regulovat zpracování informací na kognitivní úrovni.*“⁷⁶ Mluvčí tedy pomocí diskurzivních částic v této funkci může ovlivňovat, která část výpovědi bude klíčová či kde bude její ohnisko (réma/fokus). V korelačním užití jsou jimi hlavně *ma a si*⁷⁷; ke zdůraznění klíčových bodů promluvy: *proprio, appunto, ecco, (ti) dico, voglio dire.*⁷⁸

(c) *Indicatori di riformulazione* (Indikátory reformulace)

Slouží mluvčímu k indikování reformulací, ke kterým se často uchyluje vzhledem k omezené možnosti plánování výpovědi ve spontánní řeči.

Reformulace rozlišuje tři procesy, kterými jsou parafráze (*parafrasi*), korekce (*correzione*) a exemplifikace (*esemplificazione*).

⁷⁴ Duběda, 2005, s. 192

⁷⁵ Renzi, 1994, s. 247

⁷⁶ Renzi, 1994, s. 247

⁷⁷ Renzi, 1994, s. 247

⁷⁸ Tamtéž

Indikátory parafráze mohou být např. *cioè, diciamo, voglio dire* nebo *in altre parole*.⁷⁹

Indikátory korekce mohou být např. *diciamo, anzi, insomma, cioè, non so* nebo *no*.⁸⁰

V některých komunikativních situacích jde spíše o zvýšení přesnosti než o skutečnou opravu výpovědi (nebo její části).

Indikátory exemplifikace mohou být např. *mettiamo, facciamo, diciamo, prendiamo*.⁸¹

Exemplifikace se používá za účelem komplexnější argumentace nebo lepšího porozumění ze strany adresáta.

⁷⁹ Renzi, 1994, s. 248

⁸⁰ Tamtéž

⁸¹ Renzi, 1994, s. 249

5 Studie vybraných italských diskurzivních částic a jejich francouzských překladových protějšků

Praktická část této práce se věnuje výrazům *infatti*, *in effetti*, *di fatto*, *effettivamente*, *insomma a magari*. Cílem je za pomoci paralelního korpusu Intercorp analyzovat a vytvořit kvantitativní přehled jejich francouzských překladových protějšků.

Dále se u těchto výrazů pokusím identifikovat jejich nejčastější funkce, které zastávají jakožto diskurzivní částice, na základě doposud jediné ucelené typologie diskurzivních částic od již zmíněné lingvistky Carli Bazzanelli.

Zkoumané výrazy byly vybrány jednak na základě počtu výskytů v Intercorp a na druhé straně z hlediska jejich překladů, které se můžou zdát na první pohled jednoznačné nebo naopak ambivalentní. U *infatti*, *in effetti*, *di fatto*, *effettivamente*, *insomma* existují na první pohled přímočaré ekvivalenty (jako *en effet*, *en fait*, *de fait*, *effectivement*, *en somme*), cílem tedy bude zjistit, jestli tyto ekvivalenty skutečně fungují ve většině kontextů, či jestli existují jiné relevantní překladové protějšky. Naopak u výrazu *magari*, jehož překlad není na první pohled tak zřejmý, bude na místě vyhodnotit právě jeho nejčastější francouzské ekvivalenty.

5.1 Korpus Intercorp

„Intercorp je paralelní synchronní korpus, který je součástí projektu Český národní korpus, podporovaného Ministerstvem školství České republiky v rámci programu Projekty velkých infrastruktur pro vědu, výzkum a inovace (2012-2015, číslo projektu LM2011023).“⁸²

Korpus poskytuje data pro teoretický výzkum, lexikografii, překladatele, studentské práce, počítačové zpracování přirozeného jazyka aj.⁸³

5.2 Výběr subkorpusu italština-francouzština a jeho parametry

Pro výzkum jsem použila subkorpus ve verzi v15 – italština a k němu zarovnaný korpus francouzština ve stejné verzi. V prostředí rozhraní KonText a parametry omezím pouze na originální texty. Následně provedu analýzu francouzských překladových protějšků vybraných

⁸² Ústav českého národního korpusu, dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/cs/ustav/projekty/intercorp/>

⁸³ srov. Ústav českého národního korpusu, dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/cs/ustav/projekty/intercorp/>

italských diskurzivních částic a vytvořím kvantitativní přehled počtu výskytů překladových ekvivalentů.

5.3.1 *Infatti*

Výraz *infatti* se v italské tradiční klasifikaci řadí ke spojkám (v it. konkrétně *congiunzione composta dichiarativa/esplicativa*) a má volnou větnou pozici.

V subkorpusu má *infatti* 159 výskytů s relativní frekvencí i.p.m. 1,75. Jeho nejfrekventovanějším francouzským překladovým ekvivalentem je *en effet* zastoupené 84 výskyty. O něco méně frekventovaným překladovým protějškem je *de fait* s 54 výskyty. Pouhých 8 výskytů má pak překlad *en fait*, v dalších 8 případech je *infatti* přeloženo pokaždé jiným výrazem (*d'ailleurs, effectivement, plutôt, il est vrai que, au vrai, en réalité, comme, oui*) a ve zbylých 6 případech byl francouzský překlad vynechán.

En effet	De fait	En fait	Jiné výrazy	Nepřeloženo
52,8 %	33,3 %	5 %	5 %	3,8 %

Hlavní funkcí diskurzivní částice *infatti* je posílit propoziční obsah výpovědi. Zastává tedy funkci *meccanismi di modulazione* (modální mechanismy):

(1) ” *E infatti la sua idea fissa erano le trame dell’ Anticristo .“*

[“ *Et en effet, son idée fixe c’ étaient les trames ourdies par l’ Antéchrist. “*]

(Eco, Il pendolo di Foucault, 1989)

Dále se vyskytuje ve funkci *accordo e/o conferma* (souhlas a/nebo potvrzení), s cílem dát souhlas nebo potvrdit předchozí výpověď:

(2) “ *Vi siete battuti su quel campo che vedeva confrontate a battaglia le schiere del bene contro le schiere del male. Infatti, disse quietamente Guglielmo, ma poi io sono passato dall’ altra parte. ”*

[“ *Vous vous êtes battu sur ce terrain où s’ affrontaient les bataillons du bien contre les bataillons du mal. En effet, dit calmement Guillaume, mais ensuite, je suis passé de l’ autre côté. ”*]

(Eco, *Il nome della rosa*, 1980)

Dále může *infatti* zastávat funkci výplňového výrazu (*riempitivi*). V následujícím příkladu můžeme také pozorovat, že se překladatel v tomto případě rozhodl výraz do francouzštiny nepřeložit:

(3) “ *Ritengo **infatti** che solo uno strumento opzionale da adottare mediante regolamento possa adeguatamente adempiere agli obiettivi [...]* ”

[“ *J’estime que seul un instrument facultatif adopté par un règlement permettra d’atteindre de manière adéquate les objectifs [...]* ”]

(European Parliament, 2011)

Diskurzivní částice zastává i metatextovou funkci *demarcativi* (demarkační funkce). V psané podobě může stát na začátku fráze (v mluvené podobě jazyka se na začátku věty vyskytuje spíše méně, nebo za tímto výrazem stojí ještě jiná diskurzivní částice, např. *si*):

(4) “***Infatti** avevo avuto modo di accorgermi che il mio maestro, in tutto e per tutto uomo di altissima virtù , indulgeva al vizio della vanità (...)*”

[“ ***De fait**, j’ avais eu l’ occasion de me rendre compte que mon maître, à tous égards homme de suprême vertu, s’ abandonnait au vice de la vanité.* ”]

(Eco, *Il nome della rosa*, 1980)

Nebo slouží k propojení argumentů:

(5) “ *Non fu difficile, **infatti**, per gli investigatori, identificare l’autore del duplice ed efferato delitto nella persona del sig. Marius Jobbard [...]* ”

[“ *Les enquêteurs n’eurent pas de mal, **en effet**, à identifier l’auteur de cet atroce double crime en la personne de M. Marius Jobbard [...]* ”]

(Baricco, *Castelli di rabbia*)

Určování funkcí výrazu *infatti* a procentuální výskyt jeho překladových protějšků ve francouzštině je proveden téměř jen z psaných textů (zejména beletrie). Pouze 7 korpusových příkladů pochází z mluveného jazyka (konkrétně pouze z transkriptů diskuzí z evropského parlamentu z let 2008-2011), což představuje pouze 4,4 % z celkového počtu příkladů.

Zajímavostí je, že v těchto 7 příkladech bylo *infatti* přeloženo pouze 2x jako *en effet*, 2x byl tento výraz ponechán bez překladu a ve zbylých 3 příkladech byl pokaždé přeložen jinak (*en réalité, en fait, il est vrai que*). Je tedy zřejmé, že v mluveném jazyce může mít tato diskurzivní částice (a i ostatní zkoumané diskurzivní částice) ještě mnohem různorodější překladové ekvivalenty, jejichž zjištění nám ale bohužel korpus pro nedostatek transkriptů mluvené řeči neumožňuje. Dosáhnout relevantnějších výsledků na základě mluvené podoby jazyka by vyžadovalo dlouhodobý výzkum založený na rozsáhlém vzorku analýz mluveného projevu v různých sociálních a geografických kontextech.

Zároveň však i na tomto výsledku můžeme pozorovat, že diskurzivní částice *infatti* se vždy váže na předchozí kontext a její větná pozice záleží na tom, jakou část výpovědi chce mluvčí zdůraznit.

Co se týče jejího překladu do francouzštiny, můžeme konstatovat, že francouzským překladovým ekvivalentem pro tento výraz není ani zdaleka pouze *en effet*, který s 52,8 % výskytu tvoří jen lehce přes polovinu všech překladů.

5.3.2 *In effetti*

Výraz *in effetti* je v italské tradiční klasifikaci podle kontextu buď příslovecnou spřežkou (v it. *locuzione avverbiale*) nebo spojkou (v it. konkrétně *coniunzione esplicativa*). Obvykle se vyskytuje na začátku nebo uprostřed věty.

V subkorpusu má celkem 34 výskytů s relativní frekvencí i.p.m. 0,37. Nejčastějším francouzským ekvivalentem je s 23 výskytů *en effet*. Můžeme tedy pozorovat, že u výrazů *infatti* a *in effetti* může ve francouzském překladu často docházet k záměně.

Dále ze zbylých výskytů byl výraz *in effetti* 3x přeložen francouzským výrazem *de fait*, 2x výrazem *effectivement*, 2x výrazem *en fait*, 1x byl překlad vynechán a ve zbylých 4 výskytech byl pokaždé přeložen jiným výrazem (*en réalité, d'ailleurs, c'est vrai, disons-le*).

En effet	De fait	Effectivement	En fait	Jiné výrazy	Nepřeloženo
67,6 %	8,8 %	5,9 %	5,9 %	11,8 %	2,9 %

Jako diskurzivní částice, *in effetti* zastává nejčastěji funkci *meccanismi di modulazione* (modální mechanismy), s cílem posílení propozičního obsahu výpovědi a zdůraznění dané skutečnosti:

(6) “ *E in effetti stava arrivando Elisabeth, mostro di ferro e di bellezza [...]* “

[“ *Et en effet la voilà qui arrivait, Élisabeth, monstre de fer et de beauté [...]* “]

(Baricco, Castelli di rabbia)

Dále se vyskytuje ve funkci *accordo e/o conferma*. V následujícím příkladu má *in effetti* konkrétně za cíl potvrdit již zmíněný výrok mluvčího, zdůraznit jeho pravdivost a doplnit ho:

(7) “ *Perché , allora Ardenti vi aveva parlato di Agarttha ?* ” *Toccato , di nuovo . In effetti Ardenti ci aveva parlato anche di Agarttha , per quel che ricordavo .* ”

[“ *Pourquoi , à l'époque Ardenti vous avait parlé d' Agarttha?* ” *Touché, de nouveau. En effet, Ardenti nous avait parlé aussi d' Agarttha, si j' avais bonne mémoire.*] ”

(Eco, Il pendolo di Foucault)

Často může také zastávat pouze funkci výplňového výrazu (*riempitivi*):

(8) “ *Che ne so , quella è una locomotiva , mica è una donna , e poi come mai le locomotive hanno un nome , scusa ? E in effetti hanno sempre un nome le cose che fanno paura , Cosa dici ?* ”

[“ *Et puis , je m' excuse mais où t' aurais vu ça , que les locomotives elles auraient un nom ? Et en effet les choses qui font peur , elles ont toujours un nom , Mais qu' est - ce que tu racontes ?*]

(Baricco, Castelli di rabbia)

5.3.2.1 Infatti vs. In effetti

Jelikož na základě subkorpusu měly výrazy *infatti* a *in effetti* společný nejčastější francouzský překladový ekvivalent, je evidentní, že z překladatelského hlediska může být někdy obtížné tyto výrazy rozlišit. Samotný rozdíl v užití těchto dvou italských výrazů je patrný především v mluvené podobě jazyka, kde je ve většině případů nelze zaměňovat.

Pro objasnění odlišného užití těchto diskurzivních částic v mluveném projevu (který mi korpus zatím nemůže poskytnout), jsem po konzultaci s rodilým mluvčím sepsala následující charakteristiky a uvedla dva příklady, které (dle rodilého mluvčího) demonstrují typické užití těchto výrazů v mluveném projevu:

Výraz *infatti* v mluveném jazyce:

- 1) Většinou nestojí na začátku fráze ani nestojí samostatně (na rozdíl od písemné podoby, kde často plní demarkační funkci, viz předchozí korpusové příklady); může uvádět pouze souřadná souvětí (tím, že funguje jako koordinační spojka, v it. *coniunzione coordinativa*):

” *Ho corso molto, **infatti** ho il fiatone.* ” (důsledkový poměr)

- 2) Má čistě afirmativní charakter a váže se vždy k předchozímu kontextu

Oproti tomu *in effetti* v mluvené řeči:

- 1) Může stát i na začátku věty
- 2) Užití tohoto výrazu má často za cíl učinit výpověď přesvědčivější, i když sám mluvčí o svém tvrzení není zcela přesvědčen, nebo naopak slouží k vyjádření a potvrzení skutečnosti, která předtím nebyla očekávaná:

A: “ *Hai visto l'ultimo film di Tarantino?* ”

B: “ *Sì, l'ho visto. **In effetti**, mi aspettavo qualcosa di più. Pensavo fosse più d'azione, ma era più incentrato sui dialoghi.* ”

5.3.3 Di fatto

Výraz *di fatto* je v italské tradiční klasifikaci příslovečná spřežka (v it. buď *locuzione avverbiale*) a je specifický právě tím, že bývá součástí ještě jiných ustálených slovních spojení (např. *sta di fatto*, *dato di fatto*). Jako diskurzivní částice má volnou větnou pozici.

V některých případech se ale za diskurzivní částici považovat nedá.

Příkladem, kdy výraz *di fatto* není diskurzivní částicí, mohou být některá ustálená spojení v právní terminologii: *giudizio di fatto* (práv. posouzení skutkového stavu), *famiglia di fatto* (faktická rodina – nesezdaný pár s dětmi) nebo samostatné *di fatto* ve významu účinného právního aktu.

Může se ale jednat i o případy, kdy *di fatto* vyjadřuje pouze nějakou empirickou skutečnost. Zda se jedná o diskurzivní částici, je ale těžké rozeznat (jelikož často i přes pouhé uvádění holé empirické skutečnosti se může vyskytovat ve funkci *demarcativi* nebo *meccanismi di modulazione*, s cílem zdůraznit danou část výpovědi).

Vzhledem k těmto hypotézám nejprve uvedu celkové výsledky francouzských ekvivalentů k výrazu *di fatto* bez ohledu na to, jestli jsou či nejsou diskurzivními částicemi, a následně vytvořím druhý přehled, kde se pokusím vyhodnotit případy, kdy se o diskurzivní částici jedná, a pokusím se na několika příkladech demonstrovat její funkce.

V subkorpusu má výraz *di fatto* celkem 27 výskytů s relativní frekvencí i.p.m. 0,3. Jeho nejčastějším francouzským překladovým ekvivalentem je s 12 výskyty *de fait*, v 6 případech je přeložen jako *en fait*, ve 3 případech se *di fatto* v samotné italštině vyskytuje v rámci slovního spojení *sta di fatto* a ve francouzštině je ve všech těchto případech přeložen jako *le fait est*, 4x je přeložen pokaždé jinak (*effectivement*, *en effet*, *un fait accompli*, *un statu quo*) a ve 2 případech je překlad vynechán.

De fait	En fait	Le fait est	Jiné výrazy	Nepřeloženo
44,4 %	22,2 %	11,1 %	14,8 %	7,4 %

Z 27 výskytů jsem identifikovala 21 případů, kdy *di fatto* slouží jako diskurzivní částice a ve zbylých 6 případech se o diskurzivní částici, dle mého názoru, nejedná.

Diskurzivní částice	Nejedná se o diskurz. část.
77,8 %	22,2 %

Z 21 výskytů, kdy se *di fatto* chová jako diskurzivní částice, je nejčastějším francouzským překladovým protějškem *de fait* s 9 výskyty, druhým nejčastějším překladem je *en fait* s 6 výskyty, 3x je ekvivalentem *le fait est* (v it. slovní spojení *sta di fatto*), 2x je výraz přeložen jinak (*effectivement*, *en effet*) a v 1 případě výraz přeložen není.

De fait	En fait	Le fait est	Jiné výrazy	Nepřeloženo
42,9 %	28,6 %	14,3 %	9,5 %	4,8 %

Jako diskurzivní částice se *di fatto* vyskytuje nejčastěji ve funkci *meccanismi di modulazione* (modální mechanismy), s cílem podtrhnout danou část propozičního obsahu:

(9) “ *E **di fatto** le parole di Jorge mi stimolarono una gran voglia di vedere le tigri e le scimmie del chiostro, che non avevo ancora ammirato.* ”

[“ *Et **de fait** les paroles de Jorge aiguillonnèrent chez moi une grande envie de voir les tigres et les singes du cloître, que je n’avais pas encore admiré.* ”]

(Eco, *Il nome della rosa*, 1980)

Metatextovými funkcemi diskurzivní částice *di fatto* je již zmíněná funkce demarkační (*demarcativi*), která slouží ke členění textu a funkce fokalizační (*focalizzatori*) pro zdůraznění důležitého bodu promluvy či ovlivnění, která informace bude klíčová:

(10) “ *La terra è un corpo magnetico: **di fatto**, come alcuni scienziati hanno scoperto, è unico grande magnete, come Paracelso ha affermato circa trecento anni fa.* ”

[“ *La terre es tun corps magnétique; **en effet**, comme certains scientifiques l’ont découvert, c’est un seul et unique grand aimant, ainsi que Paracelse l’a affirmé il y a quelque trois cents ans.* ”]

(Eco, *Il pendolo di Foucault*)

Naproti tomu uvedu pro srovnání dva korpusové příklady, kde *di fatto* není diskurzivní částicí. V prvním příkladu se jedná o vysvětlení právního termínu *apolide di fatto*. *Di fatto* je v tomto případě *locuzione aggettivale*:

(11) “ *Questi non-cittadini hanno spesso una nazionalità di origine, ma, in quanto preferiscono non usufruire della protezione del loro Stato, vengono a trovarsi, come i rifugiati, nella condizione di « apolide **di fatto** ».* ”

[“ *Ces non-citoyens ont souvent une nationalité d’origine, mais, du moment qu’ils préfèrent ne pas jouir de la protection de leur propre État, se trouvent, tout comme les réfugiés, dans la condition d’apatrides **de fait**.* ”]

(Agamben, *Mezzi senza fine*)

V druhém příkladu se výraz *di fatto* vyskytuje v rámci slovního spojení *dato di fatto*, které poukazuje na nespornou skutečnost či fakt prověřený zkušeností. Tento termín vznikl v období osvícenství na konci 18. století.⁸⁴ Do francouzštiny je přeložena výrazem *fait accompli* (ve fr. *locution nominale*):

- (12) “ *Alice si era fermata a guardarli e per la prima volta il distacco aveva assunto i contorni concreti di un **dato di fatto**, la consistenza massiccia di una forma solida.*”
[“ *Alice les avait contemplés un moment et, pour la première fois, la séparation avait pris les contours concrets d’un **fait accompli**, la consistence massive d’une forme solide.* “]
(Giordano, La solitudine dei numeri primi)

Na základě výzkumu v subkorpusu můžeme pozorovat, že bez ohledu na to, zda se výraz *di fatto* vyskytoval v příkladech jako diskurzivní částice či nikoliv, pořadí nejčastějších francouzských překladových ekvivalentů zůstalo neměnné.

Samotné určování, zda výraz *di fatto* funguje jako diskurzivní částice, však může být subjektivní. Je třeba také brát v potaz poměrně malý počet výskytů v subkorpusu a omezené množství textů (nemluvě o absenci příkladů z mluveného jazyka). Domnívám se ale, že i na tomto vzorku si můžeme udělat představu o fungování tohoto výrazu nejen v rámci italštiny, ale i z hlediska jeho překladů do francouzštiny.

5.3.4 *Effettivamente*

Výraz *effettivamente* se v italské tradiční klasifikaci řadí k příslovcím způsobu (v it. *avverbio di modo*).

Má volnou větnou pozici, může tedy stát jak na začátku fráze, tak uprostřed (často se vyskytuje za slovesem, ale nemusí to tak vždy být), nebo může stát zcela samostatně.

V subkorpusu má pouhých 17 výskytů, s relativní frekvencí i.p.m. 0,19, což je nejméně výskytů ze všech zkoumaných výrazů. V 11 případech je přeložen do francouzštiny výrazem *effectivement*, 3x byl přeložen pokaždé jiným výrazem (*le fait est, c’est ce qu’ils ont fait*,

⁸⁴ srov. https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/domande_e_risposte/lessico/lessico_884.html

en effet) a ve 3 případech byl ponechán bez překladu.

Effectivement	Jiné výrazy	Nepřeloženo
64,7 %	17,6 %	17,6 %

Hlavní funkcí výrazu *effettivamente*, jakožto diskurzivní částice, je opět již zmíněná funkce modálních mechanismů (*meccanismi di modulazione*). Slouží tedy k posílení propozičního obsahu nebo zdůraznění nějaké skutečnosti :

(13) “ *La scatola era **effettivamente** lì. ”*

[“ *La boîte, **effectivement**, était là. ”]*

(Baricco, Oceano, mare)

A často se vyskytuje také ve funkci *accordo e/o conferma*. V následujícím příkladu můžeme pozorovat, že *effettivamente* nahrazuje celou větu:

(Poznámka k překladu: v tomto příkladu se pojednává o moři, proto je v italštině zastupováno zájmenem “lui” (v it. il mare – masculinum) a ve francouzštině “elle” (ve fr. la mer – femininum)):

(14) “ *Ha centinaia di occhi, lui. Non vorrete mica che se la sbrighi con due. **Effettivamente**. Con tutto lavoro che ha. ”*

[“ *Et elle, elle a des centaines d’yeux. Vous ne voudriez quand même pas qu’elle doive se débrouiller avec deux. **Effectivement**. Avec tout ce qu’elle à faire. ”]*

(Baricco, Oceano mare)

5.3.5 *Insomma*

Výraz *insomma* se v italské tradiční klasifikaci řadí mezi příslovce (*avverbio*) a má volnou větnou pozici.

V subkorpusu má 127 výskytů s relativní frekvencí i.p.m. 1,4. Jeho nejčastějším francouzským ekvivalentem je se 49 výskyty *en somme*. O něco méně frekventovaným francouzským protějškem je *bref* se 44 výskyty. Ve 25 případech je přeložen jinými výrazy (mezi nimi např. *en quelque sorte* (4x), *enfin* (3x), *au bout du compte* (2x)) a ve zbylých 9 výskytech byl tento výraz ponechán bez překladu.

En somme	Bref	Jiné výrazy	Nepřeloženo
38,6 %	34,6 %	19,7 %	7,1 %

Z výše uvedené tabulky můžeme pozorovat, že četnost francouzských ekvivalentů *en somme* a *bref* je téměř vyrovnaná, zároveň má ale výraz *insomma* nezanedbatelné množství jiných překladových protějšků.

Domnívám se, že výraz *insomma* je specifický právě tím, že jako diskurzivní částice často plní několik funkcí zároveň v rámci jedné výpovědi. Proto nejprve uvedu všechny hlavní funkce, které jsem v korpusu identifikovala, a následně je demonstruji na příkladech.

Jeho funkcemi jsou:

- a) funkce demarkační (*demarcativi*)
Insomma slouží konkrétně ke shrnutí (části) propozičního obsahu nebo naopak, např. když se mluvčí chystá vyjádřit vlastní názor nebo zaujmout nějaký postoj.
- b) funkce korekčních indikátorů (*indicatori di correzione*)
Slouží k reformulaci části propozičního obsahu výpovědi, aby byla pro adresáta srozumitelnější.
- c) funkce fokalizační (*focalizzatori*)
Pomocí *insomma* se může zdůraznit nebo ovlivnit klíčovou informaci ve výpovědi.
- d) funkce modálních mechanismů (*meccanismi di modulazione*)
Částečně posiluje propoziční obsah nebo indikuje nepřesnost či nejistotu ve formulaci
- e) Funkce výplňových výrazů (*riempitivi*)
- f) Funkce mechanismy přerušování (*meccanismi di interruzione*)
- g) Funkce souhlas a/nebo potvrzení (*accordo e/o conferma*)

V následujícím příkladu diskurzivní částice *insomma* plní funkci demarkační, funkci korekčních indikátorů a funkci fokalizační:

- (15) “ *Il re del Portogallo gli dona una foresta, visto che era ancora occupata dai saraceni, i Templari si buttano all’assalto, scacciano i mori, e tanto per dire fondano Coimbra. E sono solo episodi. Insomma, una parte combatte in Palestina, ma il grosso dell’ordine si sviluppa in patria. E cosa succede? ”*

[“ *Le roi du Portugal lui donne une forêt, et vu qu’elle était encore occupée par les Sarrasins, les Templiers se jettent à l’assaut, chassent les Maures, puis, un exemple en passant, ils fondent Coïmbre. Et ce ne sont que des épisodes. En somme, une partie combat en Palestine, mais le gros de l’Ordre s’étend en métropole. Et qu’arrive-t-il?* ”]
(Eco, Il pendolo di Foucault)

Na těchto příkladech, kde *insomma* plní především demarkační funkci, můžeme pozorovat, že slouží mluvčímu k zaujmutí nějakého postoje:

(16) “ **Insomma**, gridò Pinocchio, dando in uno scoppio di pianto, quest’acquaccia amara, non la voglio bere, no, no, no ! ”

[“ **Finalment**, cria Pinocchio qui éclata en sanglots, ce truc amer, je n’en veux pas, non, non et non ! ”]

(Collodi, Le avventure di Pinocchio. Storia di un burattino)

V následujícím příkladu *insomma* slouží jako mechanismus přerušení (*meccanismo di interruzione*), tedy s cílem přerušit aktuálního mluvčího:

(17) “ *Si chiama Fabio, è un dottore. Non volevo che tu... Insomma. Pronunciò quella formula come un’attricetta, con una voce che non era sua.* “

[“ *Il s’appelle Fabio, c’est un médecin. Je ne voulais pas que tu... Bref. Elle débita cette formule comme une actrice de quatre sous, d’une voix qui ne lui appartenait pas.* ”]

(Giordano, La solitudine dei numeri primi)

Objevuje se také ve funkci souhlas a/nebo potvrzení (*accordo e/o conferma*):

(18) “ *Mi seguono? [...]* **Insomma**, disse, io lancio l’esca. ”

[“ *Vous me suivez? [...]* **Bref**, dit-il, moi je lance l’appât. ”]

(Eco, Il pendolo di Foucault)

Výraz *insomma* se může kumulovat s jinými diskurzivními částicemi. V následujícím příkladu fungují diskurzivní částice *be’, diciamo, in qualche modo* a *insomma* jednak jako *meccanismi di modulazione* (modální mechanismy), protože indikují nepřesnost a nejistotu ve formulaci propozičního obsahu ze strany mluvčího a zároveň je, dle mého názoru, můžeme považovat za výplňové výrazy, jelikož naznačují potíže s formulací a v neposlední řadě jako korekční indikátory, jelikož dochází k reformulacím.

Francouzský překlad je v tomto případě přímočarý vzhledem k italštině:

(19) “ *Be’, insomma, in questo diario pare che ci siano cose... in qualche modo... imbrazzanti, diciamo ... insomma la racconta un po’ diversa da come l’avete raccontatavoi e gli altri...* ”

[“ *Eh bien, bref, dans ce journal, il paraît qu’il y a des choses...en un certain sens...embarrassantes, disons...bref, il ne raconte pas tout à fait l’histoire comme vous l’avez racontée, vous et les autres...* ”]

(Baricco, Oceano mare)

V dalším příkladu výraz *insomma* opět zastává demarkační funkci, tentokrát za účelem propojení spolu souvisejících faktů. Zároveň, dle mého názoru, mírně posiluje propoziční obsah, tím pádem by se zde dalo mluvit i o funkci modálních mechanismů.

Z hlediska francouzského překladu je zajímavé zmínit odlišnou větnou pozici francouzského ekvivalentu *bref*. Tato rozdílnost není pravidlem; naopak, často se větná pozice výrazu *insomma* v obou jazycích shoduje (na základě subkorpusu), avšak není ani výjimkou:

(20) “ *Era un genio, insomma, lo era da sempre .* ”

[“ *Bref, c’était un génie, c’en était un depuis toujours.* ”]

(Baricco, Castelli di rabbia)

Na závěr uvedu ještě dva příklady, které jsou, dle mého názoru, z překladatelského hlediska zajímavé:

Výraz *insomma* v obou příkladech slouží ve funkci *meccanismi di modulazione* (modální mechanismy), naznačuje nejistotu ze strany mluvčího a snahu zmírnit dopad svého tvrzení (zejména první příklad). Tato „nejistota“ a snaha zmírnit dopad svého tvrzení se ve francouzštině přímo odráží ekvivalenty *en quelque sorte* a *quoi*. Tyto francouzské ekvivalenty nejsou ojedinělým korpusovým příkladem, výraz *en quelque sorte* se v subkorpusu vyskytuje celkem 4x a výraz *quoi* celkem 3x:

(21) “ *[...] e in modo singolarmente completo, tutte le altre idee limitrofe, parenti e collimanti. Teste matte, insomma.* ”

[“ *[...] et d’une manière singulièrement totale toutes les autres idées limitrophes, concomitantes et parentes. Des têtes folles, en quelque sorte.* ”]

(Baricco, Oceano mare)

(22) “ *Era il nostro mondo, insomma.* ”

[“ *C’était notre monde, quoi.* ”]

(Baricco, Castelli di rabbia)

Diskurzivní částice *insomma* má na základě subkorpusu dva nejčastější francouzské překladové protějšky *en somme* a *bref*, nicméně má i nezanedbatelné množství jiných ekvivalentů. Jejich užití se liší na základě funkce, kterou v daném kontextu zastávají. V některých případech lze jistě použít různé překladové ekvivalenty, aniž by byl ovlivněn význam sdělení. Nicméně v jiných kontextech užití daného ekvivalentu nemůže být zaměněno, neboť by se význam sdělení mohl zásadně lišit či by mohl být adresátem pochopen jinak, než bylo zamýšleno. Proto jsem se pokusila identifikovat, jaké francouzské ekvivalenty se nejčastěji vážou k určitým funkcím (neznačená to však, že by v daném kontextu nezastávaly i jiné funkce, jen jedna funkce obvykle převládá):

Užití překladových protějšků *en somme*, *bref*, *enfin* aj., se váže především na metatextové funkce (demarkační, fokalizační, funkce korekčních indikátorů), zatímco zvolení jiných ekvivalentů jako např. *en quelque sorte*, *quoi*, *d’une certaine manière* aj., je vázáno na kontexty, ve kterých diskurzivní částice *insomma* primárně zastává funkci modálních mechanismů.

Dále jsem zaznamenala, že pokud bylo *insomma* ve funkci *meccanismi di interruzione* (*mechanismy přerušení*) nebo *accordo e/o conferma* (souhlas a/nebo potvrzení), jejich překladovým ekvivalentem byl ve většině případů výraz *bref*.

Obecně lze tedy říci, že italská diskurzivní částice *insomma* je specifická tím, že plní mnoho funkcí zároveň a má poměrně velké množství významových nuancí.

5.3.6 Magari

Výraz *magari* je v italské tradiční klasifikaci citoslovce (*interiezione*) a má volnou větnou pozici.

V subkorpusu má 122 výskytů s relativní frekvencí i.p.m. 1,34. Jeho nejčastějším francouzským překladovým ekvivalentem je *peut-être* s 57 výskyty. Dále je 13x přeložen výrazem *même*, 6x tázacím výrazem *pourquoi pas?*, v 5 případech je přeložen výrazem *sans doute*, ve 4 případech jako *par exemple* a ve 26 případech byl přeložen jinými výrazy (z nichž

se stejný výraz opakoval maximálně 3x). Ve zbylých 11 případech byl výraz *magari* ponechán bez překladu.

Peut-être	Même	Pourquoi pas?	Sans doute	Par exemple	Jiné výrazy	Nepřeloženo
46,7 %	10,6 %	4,9 %	4,1 %	3,3 %	21,3 %	9 %

Na základě počtu výskytů jednotlivých francouzských ekvivalentů, můžeme pozorovat, že má výraz *magari* mnoho významových odstínů. Přesto však ve většině případů zastává funkci meccanismi di modulazione (modální mechanismy). Na následujících příkladech se pokusím objasnit jeho nejčastější užití v rámci této funkce.

Diskurzivní částice *magari* může často vyjadřovat prosbu či nějaké očekávání vzhledem k adresátovi. V tomto příkladu můžeme pozorovat, že *magari* nebylo do francouzštiny přeloženo a vyjádření prosby/očekávání je vyjádřeno pouze podmiňovacím způsobem přítomným:

(23) “ **Magari** *potrebbe darmi i nominativi dei pazienti che oggi hanno fatto delle visite in questo reparto.* ”

[“ *Vous pourriez me donner le nom des patients qui sont venus en consultation dans ce service.* ”]

(Giordano, La solitudine dei numeri primi)

Dále *magari* vyjadřuje naději či přání. Francouzština v tomto kontextu používá pro překlad více ekvivalentů, které mohou mít jemné významové odstíny:

(24) “ **Magari** *Dol ci riesce.* ”

[“ *Peut-être que Dol y arrivera* ”]

(Baricco, Oceano mare)

(25) “ **Magari** *oggi ne sarei contento, disse Belbo.* ”

[“ *Aujourd’hui, qui sait, je pourrais en être content, dit Belbo.* ”]

(Eco, Il pendolo di Foucault)

(26) “ *O magari ancora più grande.* ”

[“ *Ou même encore plus grand.* ”]

Vyjádření naděje či očekávání vzhledem k adresátovi může mít různou míru intenzity. V následujícím příkladu je „míra naděje a očekávání“ směrem k adresátovi silná. Mluvčí téměř předpokládá, že adresát bude mít odpověď na jeho otázku. To se promítá také do francouzského překladu, kde je tato míra naděje a očekávání vyjádřena za pomoci modálního slovesa *devoir*:

(27) “ *Visto che te ne stai sempre qui... Mmmmh... Tu magari lo sai. Cosa? Dove ce li ha, gli occhi, il mare?* ”

[“ *Toi qui est toujours ici... Mmmmh. Tu dois le savoir, toi. Quoi? Où ilssont, les yeux de la mer?* ”]

(Baricco, Oceano mare)

Často je naděje či víra mluvčího v nějakou skutečnost vyjádřena jako jeho vlastní přesvědčení, i když sám může být nejistý, ale „silně doufá“ ve své tvrzení. V tomto příkladu je ve francouzštině vlastní přesvědčení vyjádřeno výrazem *sans doute*:

(28) “ *E magari ci credono* ”

[*Et sans doute ils y croient.*]

(Eco, Il pendolo di Foucault)

Nebo naopak *magari* vyjadřuje přímo pochybnost či nejistotu:

(29) “ *No magari lui non lo sapeva, ma l'Essere ci lanciava un messaggio attraverso il suo oblio.* ”

[“ *Non, lui ne le savait peut-être pas, mais l'Être nous lançait un message à travers son oubli.* ”]

(Eco, Il pendolodi Foucault)

Diskurzivní částice *magari* slouží také k vyjádření nějaké hypotézy. V tomto příkladu přímo uvozuje hlavní větu podmínkového souvětí (*apodosi*) 3. typu (podmínková věta neuskutečněná v minulosti):

(30) “ *Senza quella nebbia magari qualcuno l'avrebbe vista dall'alto.* ”

[“ *Sans ce brouillard, on l'aurait peut-être vue d'en haut.* ”]

(Giordano, La solitudine dei numeri primi)

V následujícím příkladu, kde *magari* slouží k rozvíjení hypotézy, je třeba zmínit zajímavý francouzský překladový ekvivalent *va jusqu'à*, který se v subkorpusu také opakovaně vyskytoval a má, dle mého názoru, silný intenzifikační účinek:

(31) “ *E qualcuno ti urta per strada, magari ti insulta, e tu umile dici scusi, e via, tanto sei Dio e se tu volessi, uno schiocco di dita, e il mondo sarebbe cenere.* ”

[“ *Et un quidam te heurte dans la rue, va jusqu'à t'insulter, et toi, humble, tu dis pardon, et tu passes, aussi bien tu es Dieu et si tu voulais, un claquement de doigts et le monde serait cendres.* ”]

(Eco, *Il pendolo di Foucault*)

V následujícím příkladu slouží k vyjádření pravděpodobnosti či předpokladu:

(32) “ *Magari il nostro uomo sta riemergendo da qualche parte lontana.* ”

[“ *Il est probable qu'en ce moment notre homme émerge de nouveau quelque part loin d'ici.* ”]

(Eco, *Il nome della rosa*, 1980)

Nebo vyjadřuje domněnku či spekulaci. Ve francouzštině může být domněnka/spekulace vyjádřena tázacím výrazem *pourquoi pas?*:

(33) “ *Magari è stato costretto a eclissarsi per altre ragioni, e ce n'erano mille.* ”

[*Ardenti a été contraint, pourquoi pas? à s'éclipser pour d'autres raisons, et il y en avait mille.*]

(Eco, *Il pendolo di Foucault*)

V některých případech může také diskurzivní částice *magari* vyjadřovat náznak sarkasmu či cynismu. V tomto kontextu je ve francouzském překladu vyjádřen pomocí přítomného konjunktivu (ve fr. *subjonctif*):

(34) “ *Magari era stato un giorno eccezionale, ma non cambia nulla.* ”

[“ *Que ce soit un jour exceptionnel ou pas, c'est pareil.* ”]

(Baricco, *Castelli di rabbia*)

Ve výše uvedených příkladech jsem se snažila identifikovat všechny hlavní využití diskurzivní částice *magari* v rámci funkce *meccanismi di modulazione*. Kromě této funkce, kde se vyskytuje v široké škále různých kontextů, může také zastávat funkci *accordo e/o conferma* a metatextovou funkci *esemplificazione (indicatori di riformulazione)*.

Diskurzivní částice *magari* ve funkci *accordo e/o conferma* má často intenzifikační účinek. V tomto příkladu byl pro překlad *magari* v této funkci zvolen francouzský výraz *bien sûr*:

(35) “ *Vuoi tu, di cinque miserabili zecchini, farne cento, mille, duemila? **Magari!** ”*
[“ *À la place de ces cinq misérables sequins, ne voudrais-tu en avoir cent, mille, deux mille? **Bien sûr!** ”]*

(Collodi, *Le avventure di Pinnocchio. Storia di un burattino*)

V následujícím příkladu *magari* zastává metatextovou funkci *esemplificazione*. Francouzský ekvivalent *par exemple* je typickým překladem pro tuto funkci:

(36) “ *In ogni caso era sicura che avrebbe prima telefonato, che si sarebbero dati un appuntamento, **magari** in un bar, dove lei l'avrebbe preparato con calma alla notizia.* ”

[“ *En tous les cas, elle était certaine qu'il lui téléphonerait d'abord, qu'ils se fixeraient un rendez-vous, **par exemple** dans un bar, où elle le préparerait calmement à la nouvelle.* ”]

(Giordano, *La solitudine dei numeri primi*)

Na základě analýzy výskytů *magari* v subkorpusu je evidentní, že má tato diskurzivní částice nespočet užití v různých kontextech a s různými významovými odstíny. Francouzština má pro tento výraz celou řadu ekvivalentů. Domnívám se ale, že v některých případech se může překlad oproti původnímu významu v drobných nuancích odlišovat. Například nejčastější francouzský ekvivalent *peut-être*, dle mého názoru, působí se slabší intenzitou na propoziční obsah, a také často nepředjímá v některých kontextech jistou naději či očekávání směrem k adresátovi, jako tomu je u *magari*, které v sobě nese „optimističtější zabarvení”.

6 Závěr

Tato bakalářská práce měla za cíl představit téma diskurzivních částic v italštině a jejich problematiku, uvést dostupné typologie a klasifikace, a následně pomocí paralelního korpusu InterCorp analyzovat konkrétní vybrané diskurzivních částice (*infatti, in effetti, di fatto, effettivamente, insomma a magari*) a jejich francouzské překladové ekvivalenty, a demonstrovat jejich funkce v různých kontextech na základě jejich nejucelenější typologie.

V teoretické části jsem se potýkala s nedostatkem odborné literatury, a tak jsem vycházela hlavně z jediného dostupného uceleného zdroje, tedy ze studie italských diskurzivních částic od lingvistky Carli Bazzanelli, která jako jediná zmapovala jejich základní charakteristiky a komplexně zpracovala jejich klasifikaci.

Jako výchozí jazyk mé práce jsem zvolila češtinu právě proto, že odborná literatura na zvolené téma v češtině prakticky neexistuje a zároveň jsem chtěla prezentovat toto téma v kontrastivní perspektivě mého rodného jazyka. Volbou češtiny se stalo zpracování tématu nad očekávání komplikované, protože jsem se musela potýkat s překlady italských odborných termínů, které často neměly český ekvivalent nebo bylo jejich dohledávání pro marginálnost toho tématu složité. Obecně jsem se snažila zachovávat doslovné překlady italských odborných termínů, pokud to bylo jen trochu možné, aby byla zachována autenticita daných výrazů. Jsem si vědoma toho, že moje dosavadní zkušenosti a rozsah práce umožňují jen omezený vhled do problematiky a toto téma by tak zasluhovalo ještě komplexnější zpracování.

V praktické části jsem pracovala s materiálem paralelního korpusu InterCorp, kde byl poměrně omezený vzorek textů. Transkripty z mluvené podoby jazyka se zde nacházely pouze výjimečně, což zkoumání diskurzivních částic, které jsou fenoménem zejména hovorové řeči, značně omezuje. Na druhou stranu se domnívám, že se podařilo i na tomto omezeném vzorku identifikovat hlavní funkce italských diskurzivních částic, analyzovat nejčastější francouzské ekvivalenty ke zvoleným diskurzivním částicím a dokázat, že jich existuje daleko více než jen často uváděné a na první pohled přímočaré překladové protějšky.

Zároveň jsem si vědoma toho, že identifikace jejich funkcí je často ambivalentní, a představuje tak pouze můj subjektivní pohled.

Resumé

Tato práce se zabývá problematikou italských diskurzivních částic. Teoretická část se věnuje nejprve vysvětlení termínu *slovní druhy*, dále prezentuje slovní druhy a jejich klasifikaci v italštině a francouzštině, a poté představuje problematiku částic. Nejprve z české perspektivy, pak z perspektivy francouzské, a následně uvede problematiku italských částic. Na závěr uvádí doposud jedinou ucelenou teorii italských diskurzivních částic od lingvistky Carli Bazzanelli, která zahrnuje jejich různé charakteristiky a obsáhlou klasifikaci z funkčního hlediska. Praktická část se věnuje vybraným diskurzivním částicím *infatti*, *in effetti*, *di fatto*, *effettivamente*, *insomma a magari*, analýze jejich nejčastějších francouzských překladových ekvivalentů v paralelním korpusu InterCorp a následné identifikaci jejich funkcí na základě typologie od C. Bazzanelli. Z výsledků analýzy je patrné, že zkoumané italské výrazy mají mnoho významových odstínů, podle funkcí, které v daném kontextu zastávají. To se odráží i na množství jejich francouzských překladových protějšků. Povedlo se tedy dokázat, že často uváděné přímočaré francouzské ekvivalenty nejsou zdaleka jediným možným a správným překladem těchto diskurzivních částic do francouzštiny.

Riassunto

La presente tesi di laurea triennale affronta la questione dei segnali discorsivi italiani. La parte teorica spiega innanzitutto il termine *classi di parole*, presenta le classi di parole e la loro classificazione in italiano e in francese, introducendo poi la questione delle particelle prima dalla prospettiva ceca, poi da quella francese e in ultimo affronta la questione delle particelle italiane. Infine, presenta l'unica teoria completa dei segnali discorsivi italiani finora realizzata dalla linguista Carla Bazzanelli, che comprende le loro varie caratteristiche e una classificazione completa dal punto di vista funzionale. La parte pratica si concentra sui segnali discorsivi *infatti*, *in effetti*, *di fatto*, *effettivamente*, *insomma* e *magari*, analizzando i loro equivalenti francesi più frequenti nel corpus parallelo InterCorp e identificando poi le loro funzioni sulla base della tipologia di C. Bazzanelli. I risultati dell'analisi mostrano che i termini italiani oggetto di studio hanno molte sfumature di significato, a seconda delle funzioni che occupano in un determinato contesto. Ciò si riflette anche nel numero delle loro controparti in traduzione francese. È stato quindi dimostrato che gli equivalenti francesi spesso citati sono ben lungi dall'essere l'unica traduzione possibile e corretta di questi segnali discorsivi in francese.

Seznam použité literatury

CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. Vydání druhé. V Praze: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2812-7.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-0154-0

ČERMÁK, F. – Rosen, A. (2012): The case of InterCorp, a multilingual parallel corpus. *International Journal of Corpus Linguistics*, 17(3), 411–427.

GREVISSE, Maurice; GOOSSE, André. *Le bon usage*. 14e édition. Paris: Educa books/Duculot, 2007. ISBN 978-2-8011-1404-9.

HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny*. Praha: Leda, 2004. ISBN 80-7335-041-6.

HENDRICH, Josef; TLÁSKAL, Jaromír a RADINA, Otomar. *Francouzská mluvnice. 3., přepracované vydání, 1. vydání v nakladatelství Fraus*. Plzeň: Fraus, 2001. ISBN 80-7238-064-8.

PRANDI, Michele a DE SANTIS, Cristiana. *Manuale di linguistica e di grammatica italiana*. 1^a edizione. Novara: UTET Università, 2019. ISBN 978-88-6008-465-1.

RIEGEL, Martin; PELLAT, Jean-Christophe a RIOUL, René. *Grammaire méthodique du français*. Huitième édition. Paris: Presses Universitaires de France, 2021. ISBN 978-2-13-080118-4.

RENZI, Lorenzo; SALVI, Giampaolo a CARDINALETTI, Anna. *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. 3., Tipi di frase, deissi, formazione delle parole*. Bologna: Mulino, 1995. ISBN 88-15-04216-4.

Elektronické zdroje

Nekula, M. (2017): ČÁSTICE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* (<https://www.czechency.org/slovník/ČÁSTICE>).

Štichauer, P. – Vavřín, M. – Zasina, A. J. *Korpus InterCorp – italština, verze 15 ze 11. 11. 2022*. Ústav Českého národního korpusu, FF UK, Praha 2022. Dostupné z WWW <https://kontext.korpus.cz/>

Nádvorníková, O. – Vavřín, M. – Zasina, A. J. *Korpus InterCorp – francouzština verze 15 ze 11. 11. 2022*. Ústav Českého národního korpusu, FF UK, Praha 2022. Dostupné z WWW <https://kontext.korpus.cz/>

Dictionnaire Le Robert. *Dictionnaire Le Robert en ligne*. 2024, dostupné z WWW <https://dictionnaire.lerobert.com/>.

Treccani, G. *Istituto della enciclopedia italiana, Enciclopedia Treccani online*, 1996. dostupné z WWW <https://www.treccani.it/enciclopedia/>